

Rozum alebo srdce, chutor alebo lazy

NATÁLIA MURÁNSKA (NITRA)

Od nepamäti sa ľudia, rody národy spájali, aby lepšie zvládli tzv. objektívnu realitu, alebo sa rozchádzali, keď im existujúce spojenectvo prestalo vyhovovať.

Naša nedávna minulosť je toho dôkazom...

Teraz sa znovu spájame (integrujeme) do vyšších, nadnárodných celkov (EU, štátne zoskupenia atď.) a takýmto menším, prechodným zoskupením je aj stredoeurópska višegrádska štvorka, v rámci ktorej si zúčastnené štáty chcú vytvoriť nadštandardné vzťahy, ktoré by im pomáhali lepšie zvládnuť realitu 21. storočia... Lenže pri pohľade do budúcnosti neškodí sa pozrieť do minulosti, veď história – magistra vitae est...

Keď v r. 1950 Zora Jesenská ukončila preklad románu Tichý Don M. Šolochova, na Slovensku sa strhla publicistická víchrica (šolochovsko-jesenský tajfún), ktorá zanechala po sebe nedozierne škody – najmä škody na ľudskom srdci (na ľudskom vedomí, cítení a myslení). Zora Jesenská, odchovankyňa národnej martinskej tradície (či školy?) preložila Tichý Don s kongeniálnym cítením pre jeho národné (folklórne, dialektné) stavovské (kozáctvo) a duchovné (tragédia renesančnej osobnosti Grigorijsa Melechova) hodnoty. Lenže na politickom fronte doby začínala sociologická, triedna, marxistická ofenzíva...¹ Čo za národné, duchovné, citové kritériá – oborili sa na Jesenskú doboví publicisti – nie intuícia, ale „presný, spoľahlivý, dobrou slovenčinou preložený preklad“ a nie „nesprávne pochopený preklad s nárokmi na umeleckosť“ napísal J. Ferencík², J. Rozner tomuto zdanlivému teoretizovaniu nasadil ideologickú korunu: problémy jazyka v Tichom Done (využívanie rôznych slovenských dialektov pri preklade dialektizmov a cudzojazyčných pasáží) sú obrazom „celkových protirealistických tendencií v slovenskej literatúre ... Prečo sa doteraz nepranieroval nacionalistický, reakčný pomer k jazyku? Prečo sa nepoukázalo na reakčný charakter írečitosti“ – rozohňoval sa kritik.³ Za vzor

¹ Maliti, E.: Od umenia prekladu k jazykovej totalite v preklade. In: Umenie v službách totality 1948-1956. SAV, Bratislava 2001.

² Ferencík, J.: O preklade Tichého Donu. Kultúrny život, 6, 1951, č. 5, s. 1.

³ Rozner, J.: O niektorých otázkach v literatúre. Kultúrny život, 6, 1951,

ideologickej vyspelosti dáva Jermilova, jeho štúdiu o Šolochovovi uverejnenú na záver 4. zväzku slovenskej podoby Tichého Dona, (toho Jermilova, ktorý v r. 1948 napísal brožúru Proti reakčným názorom v tvorbe Dostojevského, čím na desaťročia zatarasil tomuto géniovi cestu v krajinách tzv. socialistického tábora), za vzor dáva i Stalinove práce o jazyku, praniejúce tzv. marizmus v jazykovede.

Nie city, ale rozum, nie empatia ale racionalita, nie estetika, ale ideológia sa mala stať kritériom výberu a hodnotenia literárnych a umeleckých diel. Samozrejme, že rozum, racionalita a ideológia marxizmu-leninizmu. Tu už neišlo iba o literatúru, umenie, kultúru, ale o model človeka obdobia socializmu, o model zúžený a redukčný. Išlo o ontológiu človeka a života, ktorá nerešpektovala objektívne zákonitosti a preferovala subjektívne (subjektivistické) vedomie, pseudovedomie, pseudoracionalitu...

Diskusia sa scvrkla na preklad slova „chutor“ ako „lazy“. Chutor podľa slovníka Daľa – „obosoblennyj zemeľnyj učastok s usaďboj vladeľca“; laz – podľa Slovníka slovenského jazyka – „druh horskej osady so skupinami domov roztrúsenými po svahoch, kopanice“.⁵

Takmer to isté, lenže Ferenčík, vedený ideou, integráciou a ideologickou jednotou, odmietol *laz* a odporúčal „chutor“. Bolo by to vraj múdrejšie, aktuálnejšie a kráčalo by to s požiadavkami doby – so zblížovaním národov... A v ušiach nám dnes znie nie T-mobil, ale „Tí mobajl“... je to múdrejšie, aktuálnejšie, ide v ústrety dobe. Nie lazy, ktoré existujú v slovenčine, češtine, poľštine, ale „chutor“. „Chutor“ ako integrujúca realita, symbol, ikon tendencií, ktoré mali viesť k zblížovaniu ľudí, národov ... Jesenská však trvala na citových, duchovných, estetických hodnotách, ktoré by sa takisto mohli stať prostriedkom zblížovania ľudí, národov a štátov...

Keď v r. 1998 A. Červeňák hodnotil Jesenskej preklad Dostojevského románu *Zločin a trest*, upozornil, že v prípade prekladu cca 50 sém typu „son, spať, zasnul“ Zora Jesenská asi v 15 prípadoch preložila zložité výrazy (typu „On provalilsja v bezdnu sna“) jedným slovom – „zaspal“.

Literárny vedec to vysvetlil v tom zmysle, že tu došlo k stretnutiu dvoch kultúr – byzantsko-ruskej (F. M. Dostojevskij) a rímsko-európskej (Z. Jesenská). Prekladateľka sa oprela o svoje podvedomé, emocionálne,

č. 23, s. 1.

⁴ Slovar' russkogo jazyka v 4 tt., Moskva 1961, t. 4, s. 864.

⁵ Slovník slovenského jazyka. SAV, Bratislava 1960, s. 24.

citovo-vôľové operátory a prekódovala text z jedného kultúrneho kódu do iného kultúrneho kódu.⁶

A tu vzniká problém našej aktivity: Čo spája kultúry a národy stredo-európskeho regiónu? Historicko-archeologická jednota jazyka a duchovnosti alebo historicko-novodobé súžitie vedľa seba? Existujú nejaké hlbinné citové, vôľové a duchovné tradície a hodnoty národov Rakúska-Uhorska (ak áno – aké), ktoré by sa mohli stať akcelerátorom novodobého zblížovania národov, ich kultúry a literatúry v 21. storočí. Ak existujú ako istá hodnota a kvalita, môžu sa stať spoločným prijímateľom kultúry a literatúry iných spoločností?

Mám na mysli ruskú kultúru a literatúru, ktorá bola v minulosti neoddeliteľnou súčasťou (akcelerátorom) slovenskej kultúry a literatúry, o čom svedčia práce našich komparatistov a rusistov (Ďurišin, Červeňák, Panovová, Lesňáková, Galajda, Marušiak, Kopaničák...) a ich mladších pokračovateľov.⁷

Lenže čo je to dnešná ruská literatúra? Aké posolstvo tlmočí? Aké prieniky do tajomstiev sveta a človeka uskutočňuje? Všetko záleží, k akej recepcnej optike sa prikloníme...

Zoberme si M. Bulgakova a jeho román *Majster a Margaréta*. Je to román o boji Dobra a Zla v dvoch epochách – 20-tych rokoch n.l. a 20-tych rokoch 20. storočia, alebo je to nejaké ezoterické posolstvo, zakódované do duchovných kódov a astrálnych anagramov, tak ako sa to snaží dokázať Otari Kandaurov? Zdôvodňuje: slovo „pora“ je anagramom sýrskeho boha slnka Ra, slovo „karman“ znamená karmu, slovo „arestovať“ je kódom pentagramu ares – síra, zlo. Iba v prvej kapitole románu narátal Kandaurov 93 takýchto kódov. V nich vidí zmysel románu. Lenže aký je to zmysel, keď pri preklade sémantických anagramov do cudzích jazykov všetky strácajú zmysel?! Pričom Kandaurov odmieta všetky iné koncepcie románu *Majster a Margaréta*. Píše: „Tí, čo sa dnes pokúšajú prerábať a poučovať Bulgakova z judofilskach alebo cirkevnocentristických pozícií alebo nepoznajú dostatočne tému o ktorej uvažujú, alebo sú strážnymi psami a snažia sa v súlade s politickými východiskami (na príkaz svojich pánov) zmiasť neskúseného čitateľa.“⁸ Román *Majster a Margaréta* je teda napísaný po rusky pre Rusov v inej jazykovej podobe neexistuje a kto sa to snaží dokázať, je strážnym psom...

⁶ Červeňák, A.: *Dostojevského sny*. Formát, Pezinok, 1998.

⁷ Červeňák, A.: *Ruská literatúra v súčasnom svete*. Bratislava – Nitra, 2005.

⁸ Muránska, N.: *Román M. Bulgakova Majster a Margaréta*. Garmond, Nitra, 2005.

Existuje zásadný rozdiel medzi ideologickým pseudoracionalizmom a pseudovedeckým konštruktivismom Kandaurova? Obidva zorné uhly, ako výplody ratia sú redukčné, nerátajú s ľudským srdcom, estetickým cítením, s recipientom ako zložitou štruktúrou prírodných, spoločenských a vesmírnych tajomstiev. Na tejto trase nemôže vzniknúť komunikačná slovensko-ruská (a ani žiadna iná) kooperácia. Dúfajme, že ide iba o okrajovú esteticko-racionalistickú aktivitu.

Aké recepcné východiská môžu a majú vzniknúť v rámci stredoeurópskej literárnej a duchovnej spolupráce? Domnievam sa, že také, ktoré by vyjadrovali nielen dnešné požiadavky (predstavy, ilúzie), ale aj dejiny našich zápasov o ľudskú, národnú a všeľudskú existenciu a autenticitu. Nielen rozum, ale aj srdce, nielen „chutor“ ale aj naše stredoeurópske „lazy“ by mali pôsobiť na našu aktivitu v rámci stredoeurópskeho regiónu. Žijeme v strednej Európe, ale „fenomén stredoerópanstva (ako na to upozorňuje Ivo Pospíšil) je niekoľkonásobne rozlomený a tvorí zložitú, prerušovanú sieť“.⁹ Na to by sme nemali zabúdať.

---

⁹ Pospíšil, I.: Slavistika jako české rodinné stříbro. Studie národnohospodářského ústavu Josefa Hlávky, červenec 2004, s. 7.